

Landstads Luther

Forord

Fra M. B. Landstad: *Martin Luthers aandelige Sange, oversatte og med Anmærkninger ledsagede*, Kristiania: W. C. Fabritius, 1855, s.1-6¹

At Luthers Røst fremdeles maatte gaa igjennem Kirken og fornemmes ei alene i Læren og Ordets Prædiken, men ogsaa i Kirkens Salmesang, er et Ønske som vistnok Menigheden deler med mig. Den har ved sin Fylde af Sandheds Aand og Kraft vederkvæget saa mangt et Guds Barns Hjerter blant dem, som ere henvandrede, og vil endnu gjøre det hos hver den, som fattig i Aanden og med et villigt Sind lytter til Ordet.

At jeg under det mig overdragne Salmearbeide først rettede min Opmærksomhed paa Luthers Salmer, som Stammen, hvoraf den evangeliske Kirkesang er udvoxet med mange deilige Blade, Blomster og Frugter, var saa naturligt. Men i Tidens Løb er Stammen bleven saa tilvoxet og overgroet, at den hartad er gaaen i Forglemmelse, og at der maatte en Oprydning til for atter at bringe den til Skue, et Arbeide vi ogsaa for vort Vedkommende opfordres til at foretage ved de Bestræbelser, der i denne Henseende i den senere Tid ere skedte i Tydskland, hvor man ligeledes nu med Glæde griber de gamle Salmer, og hvorfra vi have modtaget, hvad vi forhen manglede, særskilte kritiske Udgaver af Luthers Salmer.

Jeg ønskede i den for Kirken bestemte Salmebog at benytte saa mange [2] som muligt af disse, men hvor mange eller faa der nu kunde findes skikkede til Optagelse, beroede ikke alene paa hvorledes de toge sig ud i de Oversættelser, som allerede havdes fra ældre og nyere Tider, men ogsaa paa, hvorledes det kunde lykkes med en ny Oversættelse eller en Revision af de gamle. Et saadant Arbeide har jeg derfor forsøgt.

Jeg har antaget, at en Bestræbelse for at gjengive Luther med saa megen Troskab, som mulig, her var paa sit rette Sted, og har derfor ved Oversættelsen lagt mer Baand paa mig, end jeg under andre Omstændigheder vilde finde rigtigt. Hvor Luthers Salmer vare Oversættelser af gamle latinske Hymner, har jeg sammenholdt dem med disse. I Almindelighed har jeg gjengivet dem i den samme Verseform, hvori de af Luther ere skrevne; kun ved Enkelte har jeg tilladt mig nogen Afbigelse, hvor enten Originalen selv var ustød, eller den ældre Oversættelse syntes at anbefale en noget forandret Form.

---

¹ Transkribert ved Per Kristian Aschim. Landstads opprinnelige avsnittsdeling er markert med blank linje. Avsnittene er underdelt i flere avsnitt enn i originalen for å lette lesbarheten.

Det kan ikke nægtes at den Koralforn med stive Trækæer, hvori Luther søgte at efterligne de latinske Hymner, er temmelig tvungen og passer ikke synderlig for vort Sprog og vor Folkesang, der helst bevæger sig i de lettere Daktyler. Det forekommer mig umiskjendeligt, at Udtrykket ofte taber meget af sin Fylde, Sangen af sin Inderlighed ved at tvinges ind i Koralfornen, der neppe ved sin større Høitidelighed formaar at erstatte hiint Tab. Naar vore ældste Oversættere og Salmister ikke strængt gjengive denne, saa er det vistnok ikke at tilskrive alene deres Mangel paa Evne til at haandtere Sproget, men fordi det saaledes gik lettest og naturligst baade i Sang og Tale, og hiin Forn viser sig dem alt for tungvindt og fremmed.

Det samme viser sig endnu. Hvor Folket har tilegnet sig Noget i den omhand-[3]lede Verseform, forvandles det efterhaanden i Folkets Mund mere i det Rythmiske. Mig forekommer det at man gjør rettest i at respektere denne i Folkeanden og Sproget liggende Fordring, men jeg har ikke her, hvor jeg havde en bestemt Forn for mig, turdet gaa synderlig videre, end at levere Salmen No. 23 "Af Dybsens Nød raaber jeg til dig" efter det i den ældre Oversættelse brugte Versemaal, samt til Sammenligning at optage to Redaktioner af Salmerne No. 1 og 19.²

Jeg tør ingelunde vente, at det med Oversættelsen skal have lykkets mig bedre, end mine Forgjængere, men det laa nu i min Plan ogsaa her at gjøre et Forsøg. Jeg er endog med Hensyn til enkelte Salmer virkelig i Tvivl, om ikke den i vore gamle Salmebøger benyttede Oversættelse med nogle Erindringer vilde være at foretrække.

Dette vilde jeg saameget hellere være villig til at indrømme, naar jeg vidste at en Salme i hiin ældre Forn endnu sædvanlig benyttes og er Folket kjær. Men efter mit Bekjendskab er det, paa faa Undtagelser nær, netop Luthers Salmer, der nu mindet bruges af de Menigheder, som have Kingos og Guldbergs Salmebøger, sandsynligviis af den Aarsag, at Fornen og Sproget ikke længere tilfredsstiller Tidens Fordringer, og at de, efterat man har indført den stive, men taktfaste Koralsang, ere blevne usyngelige og ubrugbare i den løse og uregelmæssige Verseform, hvori de der haves.

Imidlertid er der enkelte af disse Salmer, som allerede i de gamle Oversættelser ere saa vel behandlede, og som jeg veed endnu saa flittig benyttes, at jeg af Hensyn hertil har gjengivet den gamle Oversættelse med nogle Endringer, f. Ex. "Nu er os Gud miskundelig", "Fader vor i Himmerig" o. fl.

[4]

Ved Udgivelsen af denne Samling har jeg en dobbelt Hensigt: deels at skaffe Menigheden en liden Sangbog til Opbyggelse, som jeg antager den saa meget hellere vil modtage, som Luthers Salmer hos

---

² No. 1: "Nu op hver menig kristen Mand" med overskriften "En Takkesang for de store Velgjerninger, Gud har beviist os i Kristo". No. 19: "Var Gud ei med os denne Tid" med overskriften "Den 124de Davids Salme."

os ikke vides forhen at være særskilt udgivne, deels at henstille det som et Spørgsmaal til velvillig Overveielse, om man i den forventede ny Salmebog ønsker Luthers Salmer optagne i det Væsentlige i denne Form, eller om man foretrækker nogen forhen bekjendt Oversættelse.

Ved anstillede meget omfattende historiske og kritiske Undersøgelser tror man nu i Tyskland at være komme paa det Rene, med hvilke Salmer der maa antages at være af Luther selv, og om deres oprindelige Form.

Jeg har i denne Henseende benyttet Wackernagel: "M. Luthers geistliche Lidere, Stuttgart 1848," og en mindre Udgave af Julius L. Pasig, Lepizig 1845. Imidlertid bliver det fremdeles et Spørgsmaal, om ikke Luther har digtet flere af de Salmer, som fremstode paa Reformationstiden, eller havt betydelig Indflydelse oaa den Form, hvori de fremtraadde. Der ere vel i denne Samling nogle Sange, der ikke egne sig til Optagelse i en for Kirken indrettet Salmebog, og som vistnok ikke heller af Luther har været bestemte dertil, men for at have samlet Alt, hvad man af aandelige og opbyggelige Sange nu med Vished tillægger Luther, har jeg her taget dem med.

Luthers Fortaler til de af ham besørgede eller under hans Tilsyn udgivne smaa Samlinger af Salmer, ere særdeles vakre, og vise os hvor sandt og klart han tænkte ogsaa i denne Retning. Jeg har derfor troet at burde lade en Oversættelse af disse Fortaler medfølge, saavel som et [5] Par andre Vidnesbyrd, der vise hvor høit Luthers Harpe har været og endnu er vurderet.

Hvad de enkelte Salmer angaar, henvises til de i Slutningen indtagne Anmærkninger.

Luther gjorde ikke Fordring paa at være Digter. Nøden og Trangen drev ham frem ogsaa i denne Retning. Dog – det viste sig, at han var Manden, som kunde angive den rette Tone, og lifligt anslaa Strengene paa den fast forglemte Davids Harpe.

Han besad desuden den herlige Evne, selv at kunne sætte Melodier til sine Salmer, og mange af vore bedste Salmemelodier have vi ham at takke for. Det glædede og trøstede den Guds Mand, at kunne udøse sit Hjerte for Herren i Salmer og Sange, men der behøvedes mere, end han, der var overlæst med saa meget andet Arbeide, kunde skaffe tilveie, hvorfor han bad sine Venner, at de vilde hjælpe ham, og han glædede sig siden over, at Mange grebe Sagen fat og gjorde det, som *han* syntes, langt bedre.

Det gik da i Guds Rige som det daglig gaar til i Naturens. Natten ligger med sin dybe Dunkelhed tung og trykkende over Jorden; der er taust og stille. Naar det lider ud mod Morgenen, er det som om hele Naturen stille lyttede med tilbageholdt Aandedræt, som om der var en ængstelig Spænding, en Forventning om Noget, som vil skee. Omsider istemmer en enkelt Sangfugl i Skoven sin

glade Morgensang – og strax gjenlyde Skov og Dal trindt omkring af glade Lovsange, medens Morgenrødens første Glimt vifter som en Engels lyse Vingeslag over den dunkle Himmel.

Folk, som aldrig havde sunget før, fik nu Røst og Mæle, og snart tonede der en liflig Salmesang paa Menighedens Læber. Hvad man har fra [6] denne og den nærmest følgende Tid, er vistnok noget af det Bedste, den vidløftige tyske Salmelitteratur eier, saa det viser sig, at det var i en salig Opvaagnen Sangen istemtes, og at Læberne vare berørte med en Glød fra Alteret.

Man vil maaskee fra et vist Standpunkt i vor Tid ikke være saa ganske tilfreds med Luthers Salmer. Foruden at de have et stærkt Præg af den Tids særegne Nød, paa hvilken de bleve til, saa vil man maaskee tildeels savne det lyriske Element, det Subjektive, som man nu opstiller som en Fordring til al Poesi, og man vil finde den Ros overdreven, hvormed Samtiden ærede denne sin Yndling ogsaa som Salmedigter.

Men ei at tale om, at for den Hungrige – og Luthers Tid var en saadan – smager et Stykke grovt Brød bedre end den fineste og sødeste Honningkage, saa maa man vel indrømme, at det simple, grove Brød altid er den sundeste Næring.

De ophøiede kristelige Sandheder bære sin Poesi i sig selv, og det turde nok hænde at Kirkesalmen helst bør være, hvad ogsaa Luthers Forbillede, de gamle latinske Hymner vare, en reen, klar og kraftig Udtalelse af hine Sandheder, baarne af et varmt Hjertes Taksigelses Ord. Imidlertid har det ogsaa sit store Værd at fornemme den deilige Gjenklang af Sandhedens Indvirkning paa Hjertet, og det er især dette som gjør os Brorson saa kjær og elskelig.

Men spørge vi om Indholdets Fylde og Kraft, saa maa vi blant de Gamle helst vende os til Luther og Kingo. Hermed være det ingenlunde sagt, at man hos Luther savner det Subjektive, kun at det ikke er saa stærkt fremtrædende, som hos senere Salmedigtere. Man vil nok ogsaa, naar *han* synger, føle sig mødt af hans mærkelige Personlighed med den ydmyge, barnlige [7] Aand, det midt i Bedrøvelse friske og stærke Sind, og den frimodige Tro.

Guds Ord var dyrt i de Tider. I Kirkerne sang man alene latinske Hymner, og hvor vakkert end Indholdet af disse kunde være, saa var doog Sproget nu bleven fremmed for Folket, især i disse nordlige Lande. Koret og Præsten sang; Menigheden tiede.

Imidlertid er der mange Spor af, at gudelige Sange paa Modersmaalet udenfor Kirken vare i Brug blandt Folket saavel i Tydskland som her hos os; og ihvorvel meget af dette var blandet med Helgeners Paakaldelse og anden Overtro, saa var der dog ofte en from Inderlighed deri. Luther glædede sig, naar han hørte saadanne Sange, omarbeidede dem, eller tog enkelte Vers (Stev), der gik i Folkemunde, satte flere til og dannede saaledes en Salme deraf. Ligeledes tog han Folkemelodier og

benyttede dem til Koraler. Paa denne Maade er Salmen "Nu bede vi den Helligaand" m. fl. fremkommen.

De første evangeliske Prædikanter i Danmark lode det ligeledes være sig magtpaaliggende, at tilveiebringe Salmer i Modersmaalet til kirkeligt Brug, og det første, man greb til, var Davids Salmer og Luthers, der strax bleve oversatte, og, som det lader til, modtagne med Begjærighed.

At Folket levende tilegnede sig dem, kan blandt andet skjønnes deraf, at den samme Oversættelse, som paa Reformationstiden fremkom, og som findes i vore ældste Samlinger, trods dens Ufuldkommenhed, næsten uforudret er bleven optagen i alle vore ældre Salmebøger indtil den "evang. kristelige," og at ingen ny Oversættelse, uagtet Forsøg dermed blev gjort af Mænd som Kingo, har indtil vore Dage kunnet fortrænge hiin, som Folket var bleven fortrolig med.

[8]

Luther foranstaltede aldrig selv nogen særskilt Udgave af sine Salmer. Men flere af disse ere fra Begyndelsen udkomne enkeltviis, trykte paa løse Blade. Saaledes ere de efterhaanden optagne i de Samlinger af Salmer til kirkeligt Brug, som senere udkom, men i hvis Udgivelse Luther ikke altid havde Deel.

Den første evangeliske Salmesamling, som man kjender, er En der udkom i Wittenberg 1524, og indeholder 8 Salmer, hvoriblandt 4 af Luther, nemlig No. 1, 17, 18 og 23.³ Dens Tittel er: "Nogle kristelige Sange, Lovsange og Salmer overeensstemmende med Guds Rene Ord, forfattede efter den hellige Skrift af mange høilærde Mænd for at synges i Kirken saaledes som det allerede tildeels er brug i Wittenberg." Luther har ikke føiet sit Navn til denne Samling, og antages ikke at have havt nogen Deel i dens Udgivelse.

Men der er andre Samlinger, der i al Fald ere udkomne under hans Opsyn, nemlig de, hvortil han skrev sine nedenfor anførte vakre Fortaler, saasom den *Waltherske Salmebog af 1525*, der indeholde 32 Salmer, hvoraf 24 er Luthers, og den i Wittenberg 1533 udkomne Samling "aandelige Sange," der bær Luthers Navn og er forsynet med en Fortale af ham. Fremdeles udgav han 1542 "Kristelige Sange paa Latin og Tydsk til Brug ved Begravelser" til hvilken han skrev Fortalen no. 3, og endelig den saakaldte Babstske Salmebog af 1545, der indeholder en ny Fortale af Luther og synes udgivet under hans Tilsyn.

---

³ No. 1, jf. note 1. No. 17: "O Gud see ned af Himmerig", overskrift: "Den 12te Davids Salme". No. 18: "En daare tager Gud i Mund", overskrift "Den 14de Davids Salme". No. 23: "Af Dybsens Nød raaber jeg til dig", overskrift: "Den 130te Davids Salme".

Maatte Gud lægge sin Velsignelse til dette lidet Arbeide, der anbefales Menigheden til velvillig
Bedømmelse!

Frederikshald den 18de November 1854.

M.B. Landstad